

UDK 355.088:262.143(497.5-3Dalmacija)“17”
[355.48:282](450Mletačka Republika)“17”
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 5. lipnja 2015.
Prihvaćeno za objavljivanje: 1. rujna 2015.

VOJNI KAPELANI ZAVIČAJEM S ISTOČNOGA JADRANA U MLETAČKIM KOPNENIM POSTROJBAMA U 18. STOLJEĆU*

Lovorka ČORALIĆ, Zagreb – Filip NOVOSEL, Zagreb

Središnja tema rada upravljena je na proučavanje prisutnosti i djelovanja vojnih kapelana zavičajem s istočnojadranske obale u mletačkim pješačkim (Fanti oltramarini) i konjaničkim (Cavalleria Croati) postrojbama u 18. stoljeću. Rad je zasnovan na raščlambi dokumenata (popisa pojedinih satnija) iz fonda Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli, pohranjenoga u Archivio di Stato di Venezia. U radu se razmatra njihov brojčani udio, vremenska učestalost spominjanja unutar 18. stoljeća, način bilježenja u vrelima i omjer uključenosti u pješačke i konjaničke postrojbe. Ukazuje se i na zapovjednike satnija i pukovnija unutar kojih su kapelani djelovali, kao i na mjesta njihova stacioniranja, odnosno popisivanja. Posebna se pozornost pridaje djelovanju fra Filipa Grabovca, čije je tragično skončanje bilo u uskoj vezi s njegovim djelovanjem u hrvatskim konjaničkim postrojbama u prvoj polovici 18. stoljeća.

KLJUČNE RIJEČI: *vojni kapelani, Cavalleria Croati, Fanti oltramarini, Mletačka Republika, crkvena povijest, vojna povijest, povijest 18. stoljeća.*

Uvod

Godine 1984. fra Vicko Kapitanović, istaknuti povjesničar Crkve u Hrvata i franjevačkoga reda, objavio je u zborniku *Kačić* tekst pod naslovom »Franjevci kao vojni kapelani u mletačkoj vojsci«. ¹ Do danas je, prema našim saznanjima, rad ostao prvijenac u obradi problematike djelovanja hrvatskih dušobrižnika u mletačkoj vojsci, a načinjen je ponajprije na osnovi raščlambe spisa pohranjenih u arhivima samostana Provincije Presvetoga Otkupitelja (Sinj, Makarska, Šibenik). Uz navedeno arhivsko gradivo, autor rada se koristio – kako i sam navodi u početnoj bilješci rada – tek u mnogo manjoj mjeri i nekim fondovima pohranjenima u Archivio di Stato di Venezia (Savio alla Scrittura, Inquisitorato!

* Rad Lovorke ČORALIĆ i Filipa NOVOSELA pod naslovom »Vojni kapelani zavičajem s istočnoga Jadrana u mletačkim kopnenim postrojbama u 18. stoljeću« sufinancirala je Hrvatska zaklada za znanost projektom broj 3675 (naziv projekta: *Vojnički život i slike ratnika u hrvatskom pograničju od 16. stoljeća do 1918.*).

¹ Vicko KAPITANOVIĆ, »Franjevci kao vojni kapelani u mletačkoj vojsci«, *Kačić. Zbornik Franjevačke Provincije Presvetoga Otkupitelja*, sv. 16, Split, 1984., str. 161–191.

sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli,² Compilazioni delle leggi i drugim). U radu koji je za istraživače problematike prisutnosti i djelovanja vojnih kapelana u mletačkim profesionalnim prekomorskim postrojbama izrazito koristan, uporabljiv i poticajan, Kapi-tanović se osvrnuo na opće podatke o životu hrvatskih vojnika u mletačkoj vojnoj službi te – u središnjemu dijelu rada – iznio konkretne, arhivskim dokumentima potvrđene podatke o vojnim dušobrižnicima zavičajem iz hrvatskih krajeva. Podrobnije su navedene bio-grafije, odnosno djelovanje hrvatskih vojnih kapelana (najčešće franjevac) Bernardina Pavlovića, Josipa Omrčenovića, Bonaventure Božića, Ivana Vucića, Filipa Piljića, Frane Matića, Jure Samaluka i drugih, a u radu se autor dodatno osvrnuo i na djelovanje jednoga od najpoznatijih franjevaca iz te skupine – fra Filipa Grabovca. Rad je, kako smo pret-hodno naveli, ponajprije zasnovan na gradivu pohranjenome u samostanskim arhivima Provincije Presvetoga Otkupitelja i za istraživanje ove problematike predstavlja odličnu početnu bazu.

U radu koji ovdje prezentiramo tema je u velikoj mjeri podudarajuća: to su vojni kape-lani zastupljeni u mletačkim profesionalnim kopnenim vojnim postrojbama unovače-nim ponajprije duž istočnojadranske obale. Riječ je o postrojbama *Fanti oltramarini* (pješaštvo, onodobni marinci) i *Cavalleria Croati* ili *Croati a cavallo* (konjaništvo). Gradivo o njihovu novačenju i djelovanju pohranjeno je, prije svega za 18. stoljeće, u središnjoj mletačkoj državnoj pismohrani (Archivio di Stato di Venezia, dalje: ASV), odnosno u sklopu fonda državne magistrature Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli (dalje: Inquisitori ... pubblici ruoli), osnovane radi novačenja i eviden-tiranja mletačkih kopnenih postrojbi u ranome novom vijeku. U sklopu navedenoga fonda sadržani su, u gotovo 1000 svežnjeva (busta) popisi časnika, dočasnika i vojnika raspoređenih u talijanske postrojbe (*Reggimenti e compagnie italiane*, 1668. – 1797.), prekomorske pješačke postrojbe (*Reggimenti e compagnie oltramarini*, 1604. – 1797.), hrvatske konjaničke postrojbe (*Cavalleria Croati*, 1700. – 1797.), postrojbe konjaničke garde (*Cavalleria corazzieri*, 1715. – 1797.), mješovite postrojbe (*Compagnie sciol-te*, 1741. – 1795.), postrojbe lake konjice (*Cavalleria dragoni*, 1702. – 1797.) te to-pničke postrojbe (*Artiglieria*, 1652. – 1797.). Za proučavanje udjela vojnika i časnika zavičajem s istočnoga Jadrana, ali i s drugih područja od Srednje Europe do Grčke u navedenim mletačkim borbenim jedinicama od posebne su važnosti postrojbe *Fanti oltramarini* i *Cavalleria Croati*, iako na ovome mjestu treba napomenuti da je njihov udio bio prisutan i u drugim vojnim snagama. Spisi iz rečenih fondova do ovih su istra-živanja bili vrlo malo korišteni u hrvatskoj historiografiji te se kroz više pojedinačnih ili suautorskih radova težilo predstaviti djelovanje visokih vojnih časnika dalmatinskoga i bokeljskoga podrijetla. U tim je radovima sadržan i detaljniji osvrt na magistraturu Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli, kao i na dvije temeljne postrojbe (pješaštvo i konjica) koje su pretežito popunjavali vojnici podrijetlom od Istre do Mle-tačke Albanije.³

² Službeni naziv: Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli.

³ Lovorka ČORALIĆ – Maja KATUŠIĆ, »Andrija Mladinić i Mihovil Andelo Filiberi – časnici postrojbe *Croati a cavallo* (iz društvene i vojne povijesti Dalmacije u XVIII. stoljeću)«, *Povijesni prilozi*, god. 28, sv. 37, Zagreb, 2009., str. 247–282; ISTE, »Od afričke obale do dalmatinske prijestolnice – mletački general Marko Antun Bubić (1735. – 1802.)«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene*

Nastavljajući se na istraživanja Vicka Kapitanovića koji se koristio drugom vrstom arhivskoga gradiva, u ovome prilogu nastojat ćemo donijeti osnovne podatke o vojnim kapelanima s istočnojadranske obale u prethodno navedenim vojnim jedinicama Sere-nissime. Koristeći se dosada vrlo malo uporabljenim gradivom iz Državnoga arhiva u Mlecima, u nastavku rada ukazat ćemo na njihov brojčani udio, vremensku učestalost spominjanja unutar 18. stoljeća, način bilježenja u vrelima, omjer uključenosti u pješačke i konjaničke postrojbe, zapovjednike satnija (*compagnia*) i pukovnija (*reggimento*) unutar kojih su djelovali, kao i na mjesta njihova stacioniranja, odnosno popisivanja. U zasebnome dijelu rada osvrnut ćemo se na zabilježbe u izvorima koje se odnose na svećenika Ivana Campsija (u. 1775.), zavičajem Albanca i zadarskoga kanonika, te mnogo poznatijega fra Filipa Grabovca (1697. ili 1698. – 1749.), zasigurno jednoga od najpoznatijih hrvatskih kapelana u prekojadranskim postrojbama Mletačke Republike u posljednjemu stoljeću njezina opstojanja. Na ovome je mjestu potrebno napomenuti da se rad zasniva na istraživanjima načinjenim proteklih godina, tijekom kojih je obrađen dio raspoloživog gradiva o udjelu Hrvata i pripadnika drugih etničkih skupina u mletačkim vojnim snagama. Riječ je o uzorku koji iznosi oko 25% od ukupne količine gradiva, a obrađeni su popisi vojnika prema pojedinim pukovnijama, odnosno satnijama unutar njih. S obzirom da se unutar istovjetnoga arhivskoga fonda velik dio podataka ponavlja (vojnici i vojni kapelani su unutar pojedinih satnija više puta popisivani te se u bazi podataka iste osobe spominju nekoliko puta), uzorak kojime raspoložemo držimo da

znanosti HAZU, sv. 28, Zagreb, 2010., str. 139–172; ISTE, »Crnogorac Rade Maina – mletački general u Zadru (druga polovica XVIII. st.)«, *Povijesni prilozi*, god. 29, sv. 39, Zagreb, 2010., str. 125–152; ISTE, »Peraštanin Tripun Štukanović – pukovnik mletačkih oltramarina (druga polovica 18. st.)«, *Analiz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, sv. 50, Zagreb – Dubrovnik, 2012., str. 385–410; ISTE, »Hrvatski vojnici u posljednjim danima Mletačke Republike – kapetan Nikola Bolica i njegovi *Fanti oltramarini*«, u: *Ascendere historiam. Zbornik u čast Milana Kruheka* (ur. Marija KARBIĆ – Hrvoje KEKEZ – Ana NOVAK – Zorislav HORVAT), Zagreb, 2014., str. 197–208; L. ČORALIĆ, »Od zapovjednika hrvatske konjice do gorljivih autonomaša – šibenska obitelj Fenzi (XVII. stoljeće – početak XX. stoljeća)«, *Povijesni prilozi*, god. 30, sv. 41, Zagreb, 2011., str. 203–231; ISTA, »Crmnčanin Marko Đikanović – pukovnik mletačkih prekomorskih postrojbi (*Fanti oltramarini*)«, *Istorijski zapisi*, god. 83, sv. 3-4, Podgorica, 2011., str. 63–86; ISTA, »Mletački pukovnik Ivan Krapović iz Maina (prva polovica 18. stoljeća)«, *Arhivski zapisi*, god. 18, sv. 2, Cetinje, 2011., str. 81–106; ISTA, »Šibenski plemić Nikola Divnić (1654. – 1734.) – pukovnik hrvatske lake konjice (*Cavalleria Croati*)«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 54, Zagreb – Zadar, 2012., str. 125–145; ISTA, »Mletački časnik Nikola Visković i sastav vojnoga ljudstva njegove prekomorske pukovnije početkom 18. stoljeća«, *Historijski zbornik*, sv. 65/2, Zagreb, 2012., str. 365–385; ISTA, »Zadarski patricij Šimun Nassi – pukovnik hrvatskih konjanika u mletačkoj vojsci (početak 18. stoljeća)«, *Povijesni zbornik – godišnjak za kulturu i povijesno naslijeđe*, sv. 4/5, Osijek, 2012., str. 7–31; ISTA, »Vojnici iz Hercegovine u mletačkim kopnenim postrojbama (18. stoljeće)«, *Hum: časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, sv. 10, Mostar, 2013., str. 162–182; ISTA, »Riječani u mletačkim prekojadranskim postrojbama (18. stoljeće)«, *Rijeka*, god. 18, sv. 2, Rijeka, 2013., str. 11–25; ISTA, »Vojnici u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama zavičajem iz Senja, Karlobaga te s područja Like i Krbave (18. stoljeće)«, *Senjski zbornik*, sv. 40, Senj, 2013., str. 523–546; ISTA, »Zadarski patricij Lujo Detriko (1672. – 1749.) – zapovjednik hrvatske konjice (*Cavalleria Croati*)«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, sv. 32, Zagreb, 2014., str. 99–129; ISTA, »Omišani u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama (18. stoljeće)«, *Omiški ljetopis*, god. 7, br. 7, Omiš, 2014., str. 71–88; ISTA, »Krkci vojnici u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama (18. stoljeće)«, *Krčki zbornik*, sv. 70, Krk, 2014., str. 89–109; ISTA, »Dubrovčani – vojnici u mletačkim pješačkim postrojbama (*fanti oltramarini*) u 18. stoljeću«, *Analiz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, sv. 53/2, Zagreb – Dubrovnik, 2015., str. 293–309.

pruža dobru osnovu za raščlambu i iznošenje znanstveno argumentiranih zaključaka.⁴ Naposljetku, cilj ovoga rada jest ukazati i na jedan specifičan, ali pritom ne i manje važan segment djelovanja duhovnih osoba zavičajem iz hrvatskih krajeva, kao i na njihove prinose hrvatsko-mletačkoj povezanosti i prožimanju.

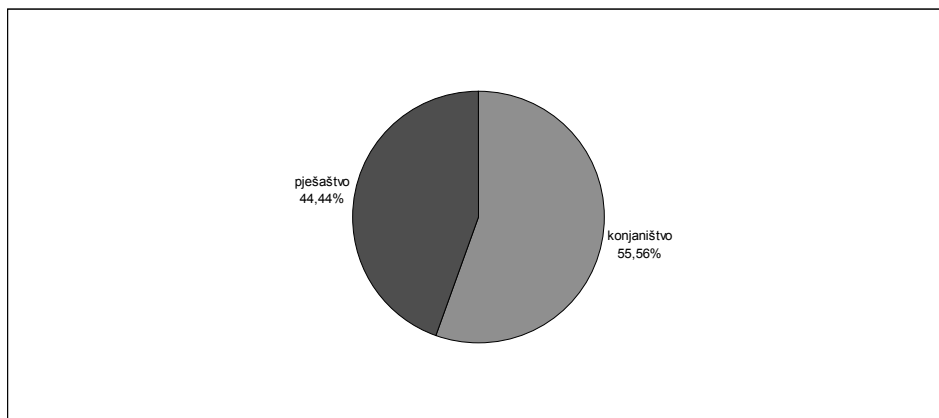
Kapelani pješačkih i konjaničkih jedinica: raščlamba dokumenata

Kapelani koji se obrađuju u ovome radu bili su raspoređeni unutar pješačkih (*Fanti oltramarini*) ili konjaničkih (*Cavalleria Croati*, *Croati a cavallo*) satnija. One su obično imale oko pedeset vojnika, a nekoliko je satnija (obično njih pet do sedam) činilo jednu pukovniciju. Zapovjednik pukovnije najčešće je bio u tome činu (*colonnello*), ali katkada su na istoj funkciji bilježeni i potpukovnici (*tenente colonnello*), brigadiri (*brigadiere*) ili stražmeštri (*sargente maggiore di battaglia*).⁵ Pojedininim je satnijama (uz osobnu satniju samoga zapovjednika) ponajprije zapovijedao kapetan (*capitano*), ali katkada i potpukovnik, drugi pukovnik (*colonnello in secondo*), bojnik (*sargente maggiore*) ili potkapetan (*capitan tenente*). U pješačkim se postrojbama kao obnašatelji nižih činova bilježe još i narednici (*sargente*), zastavnici (*alfiere*), kaplari (*caporal*), korneti (*cornetta*) te glazbena pratnja – bubnjari (*tamburo*) i pifaristi (*piffaro*). Sličan su sastav, uz manja odstupanja, imale i satnije konjaničkih postrojbi. Uz pukovnika, potpukovnika, bojnika kapetana i potkapetana u njima se bilježe poručnici (*tenente*), kaplari, korneti, vodnici (*marescalco*), kuriri (*forier*), sedlari (*seller*) te trubači (*trombetta*), timpanisti (*timpano*) i pifaristi. Prema dosadašnjim istraživanjima, vojni kapelani (*capellano*) nisu redovito bilježeni u svim pukovnijama, a u primjerima u kojima ih bilježimo gotovo redovito su prisutni samo u osobnim satnijama zapovjednika pukovnije.

Ukupan broj vojnih kapelana zabilježenih u mletačkim prekomorskim kopnenim postrojbama iznosi 27. Kada je riječ o omjeru njihove uključenosti u konjaničke i pješačke postrojbe, prevladavaju kapelani zabilježeni u *Cavalleria Croati* (55,56%), dočim na dušobrižnike zadužene za vjerski život pripadnika *Fanti oltramarini* otpada 44,44% ovdje analiziranih kapelana (vidi: *Grafikon 1*).

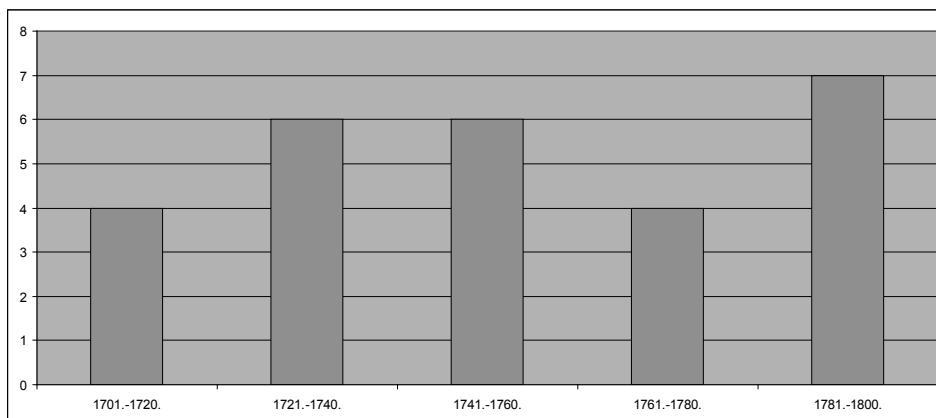
⁴ S obzirom da će u tabelarnom pregledu uz svakog kapelana i njegovu ubilježbu biti navedena točna signatura unutar arhivskoga fonda Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli (broj svežnja, odnosno buste), u nastavku rada nećemo u svim primjerima opterećivati tekst usputnim bilježenjem signature.

⁵ Naziv, odnosno funkciju *sargente maggiore di battaglia* teško je odgovarajuće prevesti na hrvatski jezik. Prema mišljenju Domagoja Madunića (na čemu autori ovoga teksta zahvaljuju) *sargente maggiore di battaglia* nije bio klasičan formacijski čin, već vojna dužnost koja se dodjeljivala visokorangiranim časnicima. Taj je dužnosnik, naziv koji ovdje prevodimo starim hrvatskim imenom iz vojno-redarstvene terminologije (stražmeštar odnosno stražimeštar) vodio redarstveni nadzor nad vojskom stacioniranom na nekom području, u gradu, odnosno u utvrdi (*Sargente maggiore di piazza*), brinu se oko discipline vojnoga ljudstva, njezine redovite opskrbe i logistike uopće, nadgledao vojnim smotrama i vršio novačenja te imao velike inspeksijske ovlasti. Pored toga, stražmeštar je mogao imati i vlastitu pukovniciju (podrazumijevalo se da već prethodno ima čin pukovnika) s pripadajućim satnijama. Korisna razmišljanja i savjete o mletačkoj vojnoj terminologiji dao nam je i Nikola Markulin te autori ovoga teksta ovom prigodom zahvaljuju i njemu.

Grafikon 1: Razdioba vojnih kapelana prema uključenosti u konjaničke ili pješačke jedinice

Vojni kapelani su u navedenim postrojbama bili kontinuirano prisutni tijekom cijeloga 18. stoljeća (vidi: *Grafikon 2*). Najmanje ih bilježimo do oko 1720. godine, u razdoblju koje je dijelom bilo i ratno (Drugi morejski rat: 1714. – 1718.) i iziskivalo je povećanu borbenu pripravnost aktivnih profesionalnih jedinica. Iako bi se upravo stoga mogao očekivati veći udio kapelana, njihov izostanak možemo dijelom tumačiti činjenicom da služba dušobrižnika u pojedinim satnijama još uvijek nije bila dovoljno razvijena i uhodana te je odluka o njihovu uvrštavanju u postrojbe ponajprije ovisila o prosudbi i želji samih zapovjednika. Brojčana prisutnost kapelana raste poslije 1720. godine i zadržava podjednak intenzitet sve do oko 1760. godine kada (1761. – 1780.) nastupa pad i vraćanje na brojčanu razinu s početka stoljeća. Naposljetku, u završnome pratećem razdoblju (1781. – 1800.) broj zabilježenih kapelana u pješaštvu i konjici raste, a to se može dovesti u vezu s posljednjim godinama opstojanja Serenissime i – pod prijetnjom revolucionarnih zbivanja na europskome zapadu i Napoleonovih ratova – ponovnom potrebom Mletačke Republike za povećavanjem aktivnoga vojnoga ljudstva.

Grafikon 2: Intenzitet spominjanja vojnih kapelana u mletačkim kopnenim postrojbama u 18. stoljeću

Prethodno je navedeno kako su kapelani obrađeni u ovome radu u mletačkim prekomorskim snagama prisutni kroz cijelo 18. stoljeće, razdoblju za koje su i podatci o navedenim rodovima najpotpunije sačuvani. Prema dosad provedenim istraživanjima arhivskoga fonda *Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli* najstariji zapis o vojnome kapelanu s istočnoga Jadrana datiran je u 1705. godinu i odnosi se na don Stjepana Perišića, pripadnika osobne postrojbe (*compagnia propria*) konjaničkoga pukovnika Antuna Medina, popisane na mletačkim posjedima u Grčkoj (Romanija). »Najmlađi« popisani vojni kapelan također je bio pripadnik hrvatske konjice. To je don Šimun Perić, zabilježen na Silvestrovo 1796. godine u Mlecima u osobnoj satniji pukovnika Antuna Radnića.

Većina ovdje zabilježenih kapelana spominje se samo u jednome primjeru te nam je njihovu profesionalnu karijeru u mletačkoj vojnoj službi na osnovi raspoloživih dokumenata teško pratiti unutar širega vremenskoga razdoblja. Ipak, u nekoliko primjera bilježimo višegodišnju prisutnost pojedinih kapelana u mletačkim pješačkim i konjaničkim snagama. Uz fra Filipa Grabovca, o kojemu će više riječi biti u nastavku rada, ovdje kao primjere možemo izdvojiti don Šimu Šimića, prvi put zabilježenog 1734. godine u Bresciji u osobnoj satniji konjaničkoga pukovnika Luje Detrika. U istoj se pukovniji Šimić bilježi sve do 1741. godine, da bi ga potom sredinom 18. stoljeća popisivači registrirali u osobnoj satniji pukovnika Franje Benje. Kroz više od deset godina moguće je pratiti i mobilnost kapelana Jurja Milašinovića. Prvi je put zabilježen 1773. godine u osobnoj satniji konjaničkog zapovjednika (tada vrhovni zapovjednik *Cavalleria Croati*) Franje Buće; iduće godine izvori ga spominju u osobnoj satniji pukovnika Antuna Duplančića, a od 1783. do 1786. godine dušobrižničku je službu obavljao u osobnoj satniji pukovnika Tripuna Gregorine. U primjeru kapelana djelatnih u pješačkim postrojbama, kontinuitet službe nismo u mogućnosti pratiti tako detaljno, a jedini primjer koji se izdvaja jest svećenik Alojzije Makarije, prisutan u *compagnia propria* pukovnika Ivana Krapovića od 1740. do 1743. godine.

Zavičajno podrijetlo kapelana najčešće u izvorima nije navedeno. Iznimku čine samo tri primjera. To su kapelan u konjici fra Konstantin iz Splita (1787. godine, pukovnija Tripuna Gregorine), zatim don Ivan Vuković s otoka Silbe, djelatnik 1793. godine u pješačkoj satniji kapetana Marka Antivarija (pukovnija Vicka Michielija Vitturija) te franjevac Stjepan Neretljanin (*de Narenta*), pripadnik pješačke postrojbe pukovnika Antuna Kumbata djelatnik 1748. godine.

Prema istraživanjima fra Vicka Kapitanovića vojni su kapelani najčešće pripadali franjevačkome ili dominikanskome redu.⁶ Dokumenti kojima raspoložemo bilježe kapelane upisom nekoliko tipiziranih oznaka. Najveći broj označen je općom odrednicom *don* (primjerec don Franjo Ballarin, don Ivan Bubić, don Ivan Campsi, don Luka Cvitnić, don Šimun Perić, don Ivan Vuković i drugi) te je najvjerojatnije riječ o svjetovnim svećenicima. Za manji broj kapelana je, uz njihova imena, pridodana oznaka *padre* (*p.*), a takav su primjer p. Franjo Bašić, p. Filip Grabovac i p. Franjo Ivanović. U nekim je primjerima oznaka uz kapelana *fra* (fra Konstantin iz Splita), a na pripadnost franjevačkome redu upućuju i nazivi *zocolante* (Antun Seralić) i *minori osservanti* (Stjepan Neretljanin). Na osnovi pret-

⁶ V. KAPITANOVIĆ, »Franjevci kao vojni kapelani u mletačkoj vojsci«, str. 163.

hodno navedenog više je nego razvidno da su vojni kapelani u mletačkim prekomorskim kopnenim jedinicama ponajprije bili katolički svećenici i redovnici. Ta je činjenica lako objašnjiva time što su postrojbe *Fanti oltramaroni* i *Cavalleria Croati* – uz primjetno sudjelovanje vojnika raznolike etničke i vjerske pripadnosti⁷ – ipak poglavito činili časnici, dočasnici i obični vojnici s hrvatskoga dijela istočnoga Jadrana. Iznimku možda ipak čini jedan primjer. Riječ je o kapelanu Alojziju Makariju, pripadniku osobne satnije pješačkoga pukovnika Ivana Krapovića, zavičajem s pravoslavnog područja Maine u Crnoj Gori. Krapovićeva jedinica bila je etnički šarolika (brojčanim udjelom ipak su, prema podrijetlu, prevladavali vojnici katoličke vjere). S obzirom na Krapovićevu vjersku pripadnost, kao i činjenicu da se dušobrižnik preziva Makarije, moguće je – ali to ne možemo s potpunom sigurnošću tvrditi – da je bila riječ o pravoslavnome svećeniku.⁸

Pozornosti su vrijedni i podaci o konjima, zabilježeni u primjeru kapelana koji su djelovali *Cavalleria Croati* te su ih – jednako kao i drugi vojnici tih satnija – redovito zaduživali. Najčešće se bilježe dorati (*bai, baio*) i vranci (*mor, moro*), a samo su u pojedinačnim primjerima dušobrižnici hrvatskih konjanika zaduživali riđane (*saur, sauro*) i čilaše (*lear, leardo*).

Uz svakoga se vojnika redovito navodi i zapovjednik satnije te pukovnija, nazvana prema pukovniku, potpukovniku ili bojniku koji njome zapovijeda. Pregled zapovjednika pješačkih i konjaničkih jedinica u kojima bilježimo vojne kapelane otkriva nam širok spektar najistaknutijih onodobnih mletačkih vojnih zapovjednika zavičajem s istočne obale Jadrana. Neki od njih isprva se spominju kao kapetani satnija, s vremenom bivaju promaknuti u pukovnike, a neki su u završnoj etapi bogate vojne karijere postali generali. Navođenje njihovih imena svojevrsna je retrospektiva znamenitih časnika iz Dalmacije i Boke koji su pod stijegom Privredre Republike postigli najveća moguća postignuća. Radi boljega razumijevanja konteksta djelovanja vojnih kapelana u mletačkim kopnenim postrojbama, osnovne podatke o tim visokim vojnim časnicima (obiteljsko podrijetlo, činovi, upute na odgovarajuće izvore i historiografska saznanja) vrijedi navesti nešto podrobnije. Kada je riječ o konjaničkim postrojbama, važnošću činova na prvome se mjestu izdvajaju Zadran, mahom odvjetci tamošnjih uglednih i drevnih plemićkih obitelji. To su pukovnik Lujo Detriko (1670. – 1749.), posljednji muški potomak srednjovjekovne zadarske plemićke obitelji, istaknuti sudionik Morejskoga rata (bitke kod Knina, Imotskog, Herceg Novog, Bara i Ulcinja) i na kraju karijere obnašatelj generalskoga čina.⁹ Zadarski je plemić bio i

⁷ U navedenim se pješačkim postrojbama opaža zapaženo, ali brojčano ipak ne i premoćno sudjelovanje vojnika zavičajem iz Albanije, Crne Gore, Italije (Veneto), ali i iz središnje Europe (Češka, Slovačka, Poljska).

⁸ S obzirom na ime (Alozije) ne možemo u cijelosti biti sigurni da je riječ o pravoslavnome svećeniku, iako nas na to upućuje prezime Makarije. Moguće je da je izvorno ime svećenika glasilo drukčije, ali je – zbog česte pojave talijaniziranja imena i prezimena – napisano na ovaj način.

⁹ Osnovne podatke o Luju Detriku vidi u: Carl Georg Friedrich HEYER von ROSENFELD, *Der Adel des Königreichs Dalmatien*, Nürnberg, 1873. (pretisak: Zagreb, 1995.), str. 39; Giuseppe SABALICH, *Guida archeologica di Zara*, Zara, 1897., str. 42, 110; ISTI, »La Dalmazia guerriera«, *Archivio storico per la Dalmazia*, anno III, vol. V, fasc. 30, Roma, 1928., str. 292; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 3, Zagreb, 1993., str. 339 (tekst: Tatjana RADAUŠ – Josip VRANDEČIĆ); Šime PERIČIĆ, »Neki Dalmatinci – generali stranih vojski«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 42, Zagreb – Zadar, 2000., str. 199; L. ČORALIĆ, »Zadarski patricij Lujo Detriko (1672. – 1749.) – zapovjednik hrvatske konjice (*Cavalleria*

Šimun Nassi, sudionik Morejskoga rata i rata od 1714. do 1718. godine te od 1713. godine pukovnik u *Cavalleria Croati*,¹⁰ dočim su iz obitelji Benja tri odvjeta (Luj Karlo, Franjo i Šimun) zabilježena u najvišim časničkim činovima hrvatske konjice.¹¹ U Morejskome ratu vojnu je karijeru započeo i šibenski plemić Nikola Divnić (*Difnico*). Isprva je bio guvernadur Skradina a 1685. godine postaje zapovjednik na mletačko-osmanskoj granici u Dalmaciji. Godine 1690. imenovan je konjaničkim kapetanom, čin bojnika stekao je 1703., a konjaničkoga pukovnika 1707. godine. Tijekom Drugoga morejskog rata sudjelovao je u borbama oko Livna, u osvajanju Imotskog te u pohodu na područje Albanije (Ulcinj). Vojnu karijeru okončao je na mletačkim posjedima u Venetu.¹² Od konca pedesetih godina 18. stoljeća kao potpukovnik se bilježi Antun Duplančić (umro početkom 1775. godine), zapovjednik jedne od konjaničkih pukovnija 1774. godine,¹³ a Dalmatinac je, pripadnik nove vojne elite, bio i Antun Radnić, kapetan tijekom osamdesetih godina 18. stoljeća te od oko 1788. godine pukovnik hrvatske konjice, djelatan do posljednjih godina opstojanja Privedre.¹⁴ Hrvatskim konjaničkim pukovnijama zapovijedali su – uz Dalmatince – i časnici zavičajem iz Boke. U ovim primjerima to su ugledni kotorski plemić i glavni zapovjednik hrvatskoga konjaništva (*sargente maggiore di battaglia e soprintendente alla cavalleria*) Franjo Buća,¹⁵ Tripun Gregorina¹⁶ te *conte* Antun Medin s područja Paštrovića.¹⁷

Nadalje, kada je riječ o zapovjednicima pješačkih postrojbi, u primjerima popisivanja vojnih kapelana, također bilježimo niz osoba koje su u vrijeme svoga djelovanja imale zapaženu i priznatu ulogu u mletačkoj i istočnojadranskoj vojnoj povijesti. Na prvome se mjestu kronološki izdvaja stražmeštar (*sargente maggiore di battaglia*) Petar Corponese,

Croati», str. 99–129. Gradivo o višedesetljetnom djelovanju Luje Detrika u činu pukovnika pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 801-806.

¹⁰ Gradivo o djelovanju Šimuna Nassija u činu pukovnika pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 824–825. Podrobnije vidi u: L. ČORALIĆ, »Zadarski patricij Šimun Nassi«, str. 7–31.

¹¹ Luj Karlo Benja bilježi se kao boжник od dvadesetih godina 18. stoljeća. Gradivo o njegovu djelovanju u činu pukovnika (sredina 18. stoljeća) pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 774-775. Sredinom 18. stoljeća bilježi se i djelovanje Franje Benje u činu pukovnika, a gradivo o tome pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 774-775. Gradivo o djelovanju Šimuna Benje u činu pukovnika (sedamdesete i osamdesete godine 18. stoljeća) pohranjeno je u istome arhivskom fondu, b. 770, 776-781.

¹² Gradivo o vojnome djelovanju Nikole Divnića u činu pukovnika pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 807-809. Biografske podatke vidi u: Vincenzo MIAGOSTOVICH, »La Famiglia de Difnico«, *Il nuovo cronista di Sebenico*, sv. 3, Trieste, 1895., str. 86–89; *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 3, str. 415–416 (tekst: L. ČORALIĆ – T. RADAUŠ); L. ČORALIĆ, »Šibenski plemić Nikola Divnić (1654. – 1734.) – pukovnik hrvatske lake konjice (*Cavalleria Croati*)«, str. 125–145.

¹³ Gradivo o vojnome djelovanju Antuna Duplančića u činu pukovnika pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 809.

¹⁴ Gradivo o vojnome djelovanju Antuna Radnića u činu pukovnika pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 826.

¹⁵ Gradivo o vojnome djelovanju Franje Buće u činu pukovnika i stražmeštra (od sredine 18. stoljeća do oko 1775. godine) pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 782-786.

¹⁶ Tripun Gregorina (1719. – 1791.) odvjeta je kotorske obitelji istarskoga podrijetla (porečki plemići); potpukovnikom je imenovan 1774. godine, a već sljedeće godine bilježimo ga u činu pukovnika hrvatske konjice. Gradivo o njegovu djelovanju u činu pukovnika pohranjeno je u ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 815-820.

¹⁷ Gradivo o djelovanju Antuna Medina u činu pukovnika hrvatske konjice (prva desetljeća 18. stoljeća) pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 821-823.

potomak talijanske useljeničke obitelji,¹⁸ zatim Antun Kumbat (u. 1749.), sin generala Ivana Antuna iz Kaštela, zapovjednik pješačkih postrojbi tijekom četrdesetih godina 18. stoljeća,¹⁹ a značajem je ne manje važan i trogirski *conte* Vicko Michieli Vitturi, pješački pukovnik od 1785. do posljednjih godina opstojanja Mletačke Republike.²⁰ Uz navedene Dalmatince, cijeli je niz visokih časnika zavičajem iz današnjega Crnogorskoga primorja (onovremena *Albania Veneta*) zapovijedao ovdje proučavanim uzorkom vojnih dušobrižnika *Oltramarina*. To su, spomenimo samo neke od njih, kotorski plemić Benedikt Paskvali (*Pasquali*)²¹ djelatnik od oko 1750. do sedamdesetih godina 18. stoljeća (pred kraj života i general), zatim vojni inženjer Antun Marković, zavičajem vjerojatno iz Budve²² te iz već spomenute obitelji Medin pukovnici Juraj²³ (prva desetljeća 18. stoljeća) i Nikola (kraj 18. stoljeća).²⁴ Naposljetku, kao jedan od zapovjednika prekomorskih pješaka bilježi se i Crnogorac Ivan Krapović s područja Maina.²⁵

Satnije pojedinih mletačkih pješačkih i konjaničkih pukovnija bile su tijekom 18. stoljeća, a osobito nakon okončanja posljednjega mletačko-osmanskoga rata, stacionirane u glavnim vojnim uporišnim točkama Serenissime. To su gradovi utvrde duž mletačkoga kopnenoga posjeda diljem Veneta, odnosno *terraferme* (Mleci – Lido, Padova, Treviso, Palmanova, Verona, Bergamo, Udine i druga), vodeća uporišta duž istočnoga Jadrana (Zadar, Split, Kotor) te nakon Požarevačkoga mira 1718. godine preostale mletačke stečevine u grčkome arhipelagu. Jedinice su, kako vrela svjedoče, bile vrlo mobilne te se pojedine satnije unutar malog broja godina bilježe na raznim lokacijama (vidi: *Grafikon 3*). Jedinice u kojima su dušobrižničku službu obavljali ovdje razmatrani vojni kapelani ponajviše su (55,77%) djelovale na Apeninskome poluotoku, odnosno diljem tamošnjih mletačkih stečevina. Najčešće su zabilježene u samim Mlecima, odnosno u vojnoj bazi na Lidu – mjestu u kojemu se vršila smotra unovačenoga ljudstva koje se potom upućivalo na obavljanje

¹⁸ Prema mišljenju Dubravke Kolić, priređivačice *Inventara obiteljskog fonda Corponese* (pohranjenoga u Državnome arhivu u Zadru), moguće da je obitelj talijanskih korijena, ali da su neki njezini odvjetci služili na području Mletačke Albanije te otuda prispjeli na službu u Zadar. Gradivo o djelovanju Petra Corponesea u funkciji stražmeštra pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 551-552.

¹⁹ Usporedi: *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 8, Zagreb, 2013., str. 375. (tekst: L. ČORALIĆ – M. KATUŠIĆ). Gradivo o djelovanju Antuna Kumbata u činu pukovnika pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 550.

²⁰ Vicko Michieli Vitturi bilježi se sedamdesetih godina 18. stoljeća kao kapetan u pješačkoj pukovniji Marka Ginnija. Od 1785. djeluje kao pukovnik, a gradivo koje se odnosi na njegovo djelovanje u tome činu pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 454, 643-647.

²¹ Gradivo o djelovanju Benedikta Paskvalija u činu pukovnika pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 671 – 675. Vidi i: Š. PERIČIĆ, »Neki Dalmatinci – generali stranih vojski«, str. 201-202.

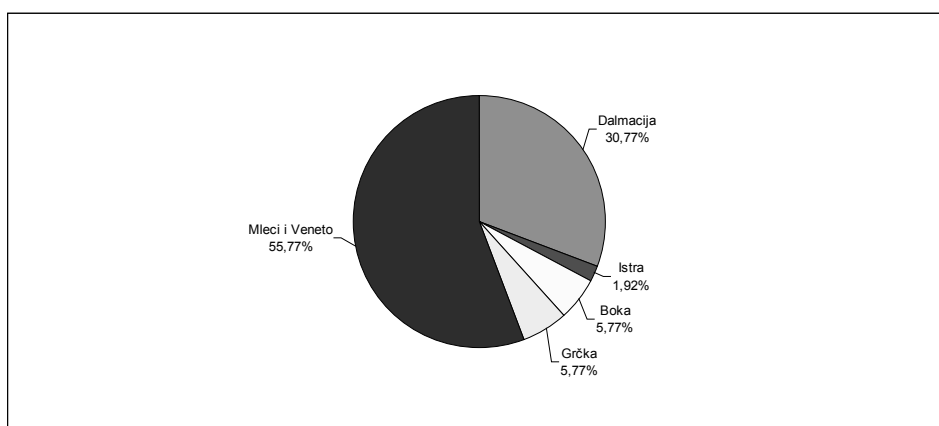
²² Gradivo o djelovanju Antuna Markovića u činu pukovnika pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 635-639. Podrobnije biografske podatke vidi u: Darka BILIĆ, *Inženjeri u službi Mletačke Republike: inženjeri i civilna arhitektura u 18. stoljeću u mletačkoj Dalmaciji i Albaniji*, Split, 2013., str. 203-205.

²³ Gradivo o djelovanju Jurja Medina u činu pukovnika pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 648-649.

²⁴ Gradivo o djelovanju Nikole Medina u činu pukovnika pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 454, 651-655.

²⁵ Gradivo o Krapovićevu djelovanju u činu pukovnika (tridesete i četrdesete godine 18. stoljeća) pohranjeno je u: ASV, Inquisitori ... pubblici ruoli, b. 600A, 629-633. Podrobnije vidi u: L. ČORALIĆ, »Mletački pukovnik Ivan Krapović iz Maina«, str. 81-106.

zadataka duž *terraferme*. Kada je riječ o drugim talijanskim gradovima, vojni su kapelani i njihove jedinice učestalije zabilježeni u Veroni, nešto manje u Bresciji, Udinama i Padovi, a tek u pojedinačnim primjerima u Palmanovi, Rovigu i Trevisu. Satnije u kojima su popisani vojni kapelani u primjetnome su broju zapažene i u Dalmaciji (30,77%), a ponajprije je riječ o njihovoj prisutnosti u Zadru – tada glavnome gradu te mletačke pokrajine i središnjem vojnome uporištu Serenissime na istočnome Jadranu.²⁶ Naposljetku, malenim postotnim udjelom u ovome su kontekstu zabilježena i mletačka uporišta u Grčkoj (Krf, Romanija – 5,77%) i Boki (grad Kotor – 5,77%), dočim se u Istri (Kopar) bilježe samo u jednome primjeru (1,92%).

Grafikon 3: Područja djelovanja / popisivanja satnija vojnih kapelana

Tragično okončana dušobrižnička služba – fra Filip Grabovac

Postojeća saznanja historiografije ne otkrivaju nam detaljnije podatke o pretežitome dijelu ovdje razmatranih vojnih kapelana u mletačkoj službi te stoga – zbog dodatne oskudnosti i ograničenosti izvora – najčešće nismo u mogućnosti proširiti spoznaje o tijeku njihove karijere i životne sudbine. Iznimku ipak predstavljaju dva kapelana, prethodno spomenuta u ovome radu. Prvi od njih je Albanac Ivan (Giovanni, Zuanne) Campsi, rođen u Skadru, koji se u kontekstu ovoga rada spominje kao kapelan u osobnoj pješačkoj satniji *sargente maggiore di battaglia* Petra Corponesea 1727. godine. Čini se da njegova služba u mletačkoj vojsci nije trajala dugo jer je upravo tih godina – vjerojatno posredstvom i utjecajem uglednoga zadarskoga nadbiskupa Vicka Zmajevića (1713. – 1746.) – upućen na školovanje u Ilirski kolegij u Loretu, gdje je stekao naslov doktora teologije. Godine 1730. nadbiskup Zmajević izabrao ga je za zadarskoga kanonika, usprkos mletačkom zakonu iz 1719. godine koji je strancima zabranjivao beneficije u zadarskoj dijecezi. Vrlo štovani i slavljani kao učen i obrazovan, omiljen među klerom i pukom, Campsi je 1739. godine od

²⁶ Osim u Zadru, satnije u kojima su djelovali vojni kapelani u nekoliko se primjera bilježe i u Splitu te u Suto-mišćici na otoku Ugljanu.

pape Klementa XII. imenovan biskupom Skadra, ali je – usprkos Zmajevićevim gorljivim nagovorima – iz skromnosti odbio ponuđeni naslov. Izvori nam posvjedočuju da je Ivan Campsi bio jedan od najbližih i najodanijih Zmajevićevih suradnika. U svojoj oporuci, pisanoj 1745. godine, zadarski je nadbiskup kanonika Campsija imenovao jednim od izvršitelja svojih oporučnih odredaba, a ostavio mu je i dio svoje imovine na nadbiskupskome posjedu u Sukošanu. Giovanni Campsi održavao je veze i s drugim onodobnim crkvenim dostojanstvenicima. Tako je, primjerice, njegovo ime ubilježeno u inventaru kotorskoga biskupa Hijacinta Zanobettija (1718. – 1742.) iz 1742. godine.²⁷ Zadarski kanonik Ivan Campsi preminuo je u poodmakloj životnoj dobi u Zadru, gradu u kojem je proveo preko 40 godina svećeničkog djelovanja. Nadnevak smrti (16. veljače 1775.) saznajemo iz zapisa na kraju Campsijeve oporuke i njezina dodatka (kodicila), koji su bili predmetom obrade zasebnoga rada.²⁸

Nasuprot Ivanu Campsiju, o kojemu za sada ipak nemamo opsežnije historiografske spoznaje, značajem za hrvatsku povijest i književnost prve polovice 18. stoljeća mnogo se više izdvaja fra Filip Grabovac, vojni kapelan u hrvatskome konjaništvu čiji su životni putovi i tragično skončanje bili tijesno povezani s mletačkim prekomorskim vojnicima s istočnoga Jadrana. Iako se Grabovčevo ime u hrvatskoj povijesti u prvom redu veže za njegovo prosvjetiteljsko književno stvaralaštvo koje je prethodilo djelovanju poznatijega dalmatinskoga prosvjetitelja Andrije Kačića Miošića (1704. – 1760.), njegova služba vojnoga kapelana nije bila manje značajna. Zapravo, nemoguće je ta dva aspekta njegova života, kojima se treba pridodati i onaj duhovni, jasno odvojiti s obzirom da su iskustva iz vojničkoga života znatno utjecala na njegove poglede iskazane u književnim djelima, a i njegov je tragičan kraj bio posljedica kritike vojnika preko pisane riječi. Jedino se može reći kako su spomenute razine Grabovčeva života u bitno različitoj mjeri zastupljene u hrvatskoj historiografiji. Naime, dok je njegov književni rad prepoznat od strane kulturnih povjesničara i povjesničara književnosti,²⁹ vojni život bio je tek usputnim predmetom interesa.³⁰

²⁷ *Dà quatro senpoli usati venduti al monsignor canonico Campsi* (Biskupski arhiv u Kotoru, Inventar imovine biskupa Hijacinta Zanobetti, 1742., fol. 20).

²⁸ L. ČORALIĆ, »Zadarski kanonik – Skadranin Giovanni Campsi«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 47, Zagreb – Zadar, 2005., str. 291–303. U radu se donosi prijepis oporuke (8. veljače 1775.) i kodicila (11. veljače 1775.) Ivana Campsija, pohranjenih u Državnome arhivu u Zadru. Vidi i: Carlo Federico BIANCHI, *Zara cristiana*, sv. I, Zara, 1877., str. 221; Kruno KRSTIĆ, *Doseljenje Arbanasa u Zadar*, Zadar, 1988., str. 43, 45; L. ČORALIĆ – Ivana PRIJATELJ PAVIČIĆ, »Zadarska nadbiskupska palača u vrijeme nadbiskupa Vittorija Priulija (1688. – 1712.) i Vicka Zmajevića (1713. – 1745.)«, *Grada i prilozii za povijest Dalmacije*, sv. 16, Split, 2000., str. 223, 225, 236.

²⁹ Vidi, primjerice: Filip GRABOVAC, *Cvit razgovora naroda i jezika iliričkoga aliti rvackoga*, objavljeno u: *Stari pisci hrvatski* (dalje: *SPH*), priredio Tomo MATIĆ, Zagreb, 1951., str. 5–18; Stipe BOTICA, »Suodnosi Grabovca i Kačića u slijedu usmene književnosti«, *Kačić. Zbornik Franjevačke Provincije Presvetoga Otkupitelja*, sv. 21–22, Split, 1989./1990., str. 23–62; ISTI, *Filip Grabovac*, Zagreb, 1990.; ISTI, »Kroničke strukture Grabovčeva Cvita: utjecaj nekih starijih povijesnih izvora«, *Forum*, god. 29, knj. 60, sv. 7–8, Zagreb, 1990., str. 200–213; *Zbornik radova sa skupa Fra Filip Grabovac u kontekstu hrvatske kulture*, urednik Neven STRUKAN, Vrlika, 1998.; Davor DUKIĆ, »Contemporary wars in the Dalmatian literary culture of the 17th and 18th centuries«, *Narodna umjetnost*, sv. 40, br. 1, Zagreb, 2003., str. 145–147.

³⁰ Najopsežnija studija o životu i djelovanju Filipa Grabovca još uvijek je djelo fra Karla Eterovića, napisano u prvoj polovici prošloga stoljeća. Vidi: Karlo ETEROVIĆ, *Fra Filip Grabovac. Buditelj i mučenik narodne misli u prvoj polovici XVIII. vijeka*, Split, 1927.

Grabovac je potekao iz obitelji nastanjenoj na novooslobođenom području dalmatinskoga zaleđa te stoga nije neobično što je svoj životni put usmjerio (i završio) u vojsci. Rođen je 1697. ili 1698. godine u Vrlici, a o njegovu djetinjstvu i mladenačkim danima nisu sačuvani konkretni arhivski podatci. Početno je obrazovanje zasigurno stekao kod lokalnoga župnika ili nekoga drugoga učenoga čovjeka. Godine 1718., u svojoj 21. godini, stupio u franjevački red što znači da je prije toga vjerojatno završio školovanje u samostanu (pretpostavlja se u visovačkom), koje je trajalo osam godina. Godinu dana nakon stupanja u franjevački red, stekao je novicijat u Zaostrugu te je još idućih sedam godina nastavio studirati. Prema dosadašnjim saznanjima historiografije, studij je bogoslovije završio u Italiji (oko 1726. godine), a to je razvidno iz kasnijih dokumenata u kojima je oslovljavan visokim titulama. Također, prije nego što je stupio u vojnu službu, moguće je da je predavao u nekome samostanu u Dalmaciji.³¹

Iako dosadašnja istraživanja, koja su se dotakla vojne karijere Filipa Grabovca, njezin početak datiraju u 1729. godinu, iz ovdje analiziranih izvora doznaje se kako je ona počela godinu dana ranije. Naime, spomenuta se starija istraživanja uglavnom temelje na onom Karla Eterovića, koji se koristio gradivom različitim od ovdje korištenih dokumenata. No, osim što Eterović, u inače izvorima dobro potkrijepljenoj studiji, donosi kasniji datum, također je ili pogrešno naveo imena zapovjednika ili su ona bila izvorno krivo navedena, a on ih je takve samo prenio.³² Svakako, prema spisu iz Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli datiranom 7. lipnja 1728. godine, p. Filip Grabovac spominje se u konjaničkoj pukovniji kao član osobne satnije pukovnika Luje Detrika smještene u Bresciji.³³ Sljedeća godina, bez obzira što Grabovac ostaje u istoj pukovniji, donosi male promjene s obzirom da tijekom ljeta prelazi iz Detrikove osobne satnije stacionirane u lipnju u Veroni³⁴ u satniju bojnika Franje Buća koja je u srpnju boravila u istome gradu. Kako se vidi iz popisa, Grabovac je naknadno dopisan u satniju kojom je zapovijedao Buća, što bi upućivalo da je u nju prispio nešto malo poslije tog datuma. U novome popisu satnije iz rujna nalazimo ga pod Bućinim zapovjedništvom u Bresciji.³⁵ Na samome kraju 1729. godine Grabovac je promijenio pukovnicu te je od tada služio u konjaničkoj postrojbi pod zapovjedništvom pukovnika Nikole Divnića, u njegovoj osobnoj satniji, u trenutku Grabovčeva prelaska stacioniranoj u Mlecima.³⁶ O eventualnim kasnijim prijelazima u neke druge satnije ili pukovnije ovdje analizirani izvori ne govore ništa, iako se zbog uobičajene velike mobilnosti vojnika može pretpostaviti kako Grabovac nije ostao pod istim zapovjedništvom do kraja vojne karijere. No, dodatno razjašnjenje toga problema ostaje za neka buduća istraživanja. U svakome slučaju, iz ovih je primjera razvidno kako je Grabovac od samih početaka svoje vojne službe pa

³¹ K. ETEROVIĆ, *Fra Filip Grabovac*, str. 3–18; *SPH*, str. 5–8.

³² Citirajući dokument iz jednoga drugoga fonda iz ASV Eterović navodi kako se Grabovac kao vojni kapelan prvi put spominje 1729. godine u satniji *...kojoj je bio vlasnikom kolonel Alviz Difnico, a kasnije kol. Franjo Carrara...* Vidi: K. ETEROVIĆ, *Fra Filip Grabovac*, str. 19. No, *kolonel Alviz Difnico* u spomenutome vremenu ne postoji – postoje samo Lujo Detriko i Nikola Divnić.

³³ ASV, Inquisitori... pubblici ruoli, b. 803.

³⁴ Verona 5. lipnja 1729. (ASV, Inquisitori... pubblici ruoli, b. 803).

³⁵ Verona 12. srpnja 1729 (ASV, Inquisitori... pubblici ruoli, b. 803); Brescia 8. rujna 1729. (ASV, Inquisitori... pubblici ruoli, b. 803).

³⁶ ASV, Inquisitori... pubblici ruoli, b. 809.

do njezina kraja boravio u Italiji, kao i veći dio kapelana s istočnojadranske obale u 18. stoljeću, a iako nije prelazio granice *terraferme*, stalno je bio u pokretu. Stoga se među Grabovčevim povremenim destinacijama, prema istraživanjima Karla Eterovića, spominju Mleci, Palmanova, Brescia, Rovigo, Salò, Peschiera, Udine i Crema.³⁷

Ovdje analizirana građa vrijedna je ne samo za saznanja o mobilnosti ondašnjih mletačkih vojnika u 18. stoljeću nego i za neke druge aspekte njihova života. Tako se iz dokumenata može dobiti detaljniji uvid u samo brojčano stanje pojedinih odreda i podrijetlo vojnika, kao i u visinu njihove plaće koja je varirala ovisno o vojnome činu. Prema tome, možemo saznati u kakvom se okruženju kretao Grabovac. Dakle, 1729. godine satnija Luje Detrika imala je oko 45 vojnika najvećim dijelom iz Zadra i njegove okolice (Sukošan, Zemunik i Polača), a potom iz Šibenika, Knina, Klisa, Primoštena i Neretve.³⁸ Prema popisu iz iste godine, Bućina satnija sadržavala je jednak broj vojnika, ali podosta heterogenoga podrijetla pa su se tako pod njegovim zapovjedništvom, osim iz raznih dijelova Dalmacije, našli i vojnici iz Boke, Istre, Hercegovine te u manjemu broju iz Italije.³⁹ Posljednja Grabovčeva satnija, ona pukovnika Divnića, ukupno je imala 40 vojnika također različitoga podrijetla, uglavnom s istočnojadranske obale. U tome popisu također prevladavaju Dalmatinci iz različitih dijelova pokrajine, ali uz njih se nalaze, iako u znatnoj manjini, i vojnici iz Senja, Albanije, Hercegovine i Italije.⁴⁰ Što se tiče podataka vezanih za plaće, možemo odrediti kakva su imovinskoga stanja bili vojni kapelani i koji je bio njihov status u odnosu na ostale vojnike. U jednome od ovdje obrađivanih dokumenata može se vidjeti da je Grabovac imao plaću od 12 lira i 8 solida mjesečno.⁴¹ Za usporedbu, tada su pukovnici imali oko 60 dukata, bojnici 25 do 40, poručnici i korneti po 15 te kaplari i vojnici po 10 dukata mjesečne plaće. Dakle, kapelani su bili plaćeni jedva kao obični vojnici, stoga ne čudi što se Grabovac u više navrata žalio i nastojao povećati svoje prihode.⁴² Iako se ne može sa sigurnošću tvrditi, možda je jedan od razloga njegove izdavačke djelatnosti upravo bilo i nastojanje da poboljša vlastitu egzistenciju, iako je tada to bio rizičan financijski posao.

No, sigurno je da je Grabovac pisao i izdavao ponajprije u prosvjetiteljske svrhe i to prilično uspješno s obzirom da je njegovo najvažnije djelo *Cvit razgovora naroda i jezika iliričkoga aliti rvackoga*⁴³ steklo veliku popularnost među pukom. Upoznavši na svojim putovanjima po *terrafermi* brojne vojnike iz vlastita zavičaja, pisao je i o njima, ali kako često nije bio zadovoljan njihovim ponašanjem, u više ih je navrata kritizirao u spomenutom djelu što je na kraju rezultiralo sudskom tužbom mletačkim vlastima 1747. godine, neposredno nakon tiskanja *Cvita*. Samu su tužbu podigla pe-torica Sinjana koji su u djelu vidjeli elemente veleizdaje, ali je danas, nakon brojnih

³⁷ K. ETEROVIĆ, *Fra Filip Grabovac*, str. 20–21.

³⁸ ASV, Inquisitori... pubblici ruoli, b. 803.

³⁹ ASV, Inquisitori... pubblici ruoli, b. 803.

⁴⁰ ASV, Inquisitori... pubblici ruoli, b. 809.

⁴¹ ASV, Inquisitori... pubblici ruoli, b. 803.

⁴² K. ETEROVIĆ, *Fra Filip Grabovac*, 21–22; V. KAPITANOVIĆ, »Franjevci kao vojni kapelani u mletačkoj vojsci«, str. 187.

⁴³ Filip GRABOUAZ, *Czuijt razgouora, Naroda i Jezika Illirickoga, aliti Aruackoga*, in Venezia MDCCXL-VII.

analiza djela, jasno da ih je zapravo zasmetala Grabovčeva optužba na njihov račun za kukavičluk i izdajstvo tijekom borbi protiv Osmanlija, tim više što su neka mjesta u *Cvitu* koja nisu uzeta u obzir pri sudskom procesu puno oštrija i izravnija u kritici mletačkih vlasti.⁴⁴ Je li Grabovac bio u pravu u vezi Sinjana ili je njegova kritika samo odraz lokalnih suparništava, teško je reći. Kako bilo, osuđen na doživotni zatvor, Grabovac je kaznu počeo služiti, već ozbiljno bolestan, u mletačkoj tamnici *Sotto i piombi* iz koje je ubrzo premješten na otok San Spirito, gdje je i umro, 13. veljače 1749. godine.⁴⁵ Provevši dakle cijeli svoj život u vojnoj službi pomažući vojnicima s istočnojadranske obale ne samo duhovno nego i kao njegovatelj tijekom epidemija, nekima se svojom kritikom očito previše zamjerio, što ga je, unatoč požrtvornosti za bližnje, na kraju koštalo života.

Zaključak

Arhivsko gradivo pohranjeno u središnjoj mletačkoj državnoj pismohrani od neprije-porne je važnosti za proučavanje svekolikih razvojnih sastavnica iz povijesti istočno-ga Jadrana. U ovome radu središnja se tema istraživanja odnosila na vojne kapelane zavičajem s istočnoga Jadrana (ponajprije s hrvatskoga uzmorja) u mletačkim preko-morskim pješačkim (*Fanti oltramaroni*) i konjaničkim postrojbama (*Cavalleria Croati*). Rad je zasnovan na uvidu u fond Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli u Državnome arhivu u Mlecima, točnije na popise pojedinih satnija unutar pukovnja. Na osnovi obrađenoga gradiva načinjen je uzorak koji držimo da u velikoj mjeri može pridonijeti boljemu poznavanju navedene problematike. Prema dosadašnjim istraživa-njima registrirano je 27 vojnih kapelana koji su poglavito bili franjevci (opservanti) ili svjetovni svećenici. U navedenim se izvorima bilježe tijekom cijeloga 18. stoljeća, a nešto su u većemu postotnome omjeru bili zastupljeni u konjaničkim postrojbama. Djelovali su u jedinicama kojima su zapovijedali istaknuti mletački časnici zavičajem iz Dalmacije i Boke, a opaža se i njihova izrazita mobilnost duž svih onodobnih mletačkih posjeda kako onih u Venetu tako i onih duž istočnoga Jadrana i Grčke. Vojni kapelani nisu bili prisutni u svim pukovnijama i njima pripadajućim satnijama. Najčešće se bi-lježe (unutar pukovnije) u satniji koja je bila *compagnia propria* samoga zapovjednika. Nadalje, izvori nam, osim relativno šturih i jednoobrazno pisanih podataka (upisa) ne kazuju mnogo o tijeku karijere rečenih kapelana. Takve bi podatke bilo potrebno išči-tati radom na drugim izvorima (primjerice iz arhiva njihovih redovničkih provincija ili nadbiskupija) te taj istraživački zadatak ostaje kao namjera za budućnost. Naposljetku, vjerujemo da je ovaj rad prinos više poznavanju djelovanja (ponajprije hrvatskih vojnih kapelana u mletačkoj vojsci te nadopuna istraživanjima fra Vicka Kapitanovića, koji je svojim prinosima upozorio na potrebitost obrade ove teme.

⁴⁴ S. BOTICA, *Filip Grabovac*, str. 73–74.

⁴⁵ Najdetaljniji prikaz sudskog procesa protiv Grabovca, potkrijepljen brojnim citatima originalnih dokumenata sa suđenja, donosi K. Eterović u: *Fra Filip Grabovac*, str. 70–102.

Prilog: Popis vojnih kapelana zabilježenih u mletačkim pješačkim i konjaničkim postrojbama tijekom 18. stoljeća⁴⁶

upis	osoba	prezime i ime	ime oca	mjesto	naslov / pripadnost redu	rod vojske	satnija (zapovjednik)	pukovnija (zapovjednik)	konj	mjesto i datum popisa	busta	bilješka
1	1	Ballarin, Franjo			don	konjaništvo	stražmeštar i nadintendant konjaništva Franjo Buća	stražmeštar i nadintendant konjaništva Franjo Buća	dorat	Kotor, 1. 9. 1768.	b. 784	
2	1	Ballarin, Franjo			don	konjaništvo	stražmeštar i nadintendant konjaništva Franjo Buća	stražmeštar i nadintendant konjaništva Franjo Buća	dorat	Zadar, 1. 9. 1771	b. 784	
3	2	Ballarin, Ivan				pješaštvo	pukovnik Nikola Medin	pukovnik Nikola Medin		Mleci, 30. 6. 1788.	b. 650	
4	3	Bašić, Franjo			padre	pješaštvo	pukovnik Nikola Medin	pukovnik Nikola Medin		Mleci, 30. 6. 1788.	b. 650	
5	4	Brajković, Ivan				pješaštvo	pukovnik Benedikt Paskvali	pukovnik Benedikt Paskvali		Mleci, 1. 12. 1765.	b. 672	
6	5	Bubić, Ivan			don	pješaštvo	kapetan Grgur Franinović	pukovnik Petar Rado		Mleci, 26. 8. 1769.	b. 686	
7	6	Campsi, Ivan			don	pješaštvo	stražmeštar Petar Corponese	stražmeštar Petar Corponese		Zadar, 1. 1. 1727.	b. 552	
8	7	Canzano, Šimun				pješaštvo	pukovnik Antun Marković	pukovnik Antun Marković		Mleci, 29. 11. 1751.	b. 634	
9	7	Canzano, Šimun				pješaštvo	pukovnik Antun Marković	pukovnik Antun Marković		Zadar, 20. 11. 1753.	b. 634	
10	8	Cortinio, Ivan				pješaštvo	pukovnik Juraj Medin	pukovnik Juraj Medin		Mleci, 29. 3. 1727.	b. 648	
11	8	Cortinio, Ivan				pješaštvo	pukovnik Juraj Medin	pukovnik Juraj Medin		Kopar, 15. 7. 1728.	b. 649	
12	9	Cvitnić (Suitnicho), Luka			don	konjaništvo	pukovnik Lujo Detriko	pukovnik Lujo Detriko	sivac	Verona, 27. 1. 1734.	b. 802	
13	10	Deganić, Karlo	Jakov			konjaništvo	brigadir Šimun Benja	brigadir Šimun Benja	vranac	Udine, 26. 9. 1785.	b. 780	
14	11	Girelli, Antun				pješaštvo	pukovnik Antun Marković	pukovnik Antun Marković		Zadar, 20. 11. 1753.	b. 634	
15	12	Giuradini, Ivan Krstitelj	Egidije			konjaništvo	pukovnik Šimun Nassi	pukovnik Šimun Nassi		Zadar, 1. 7. 1716.	b. 825	
16	12	Giuradini, Ivan Krstitelj	Egidije			konjaništvo	pukovnik Šimun Nassi	pukovnik Šimun Nassi		Sutomišćica, 20. 4. 1717.	b. 825	
17	12	Giuradini, Ivan Krstitelj	Egidije			konjaništvo	pukovnik Šimun Nassi	pukovnik Šimun Nassi		Zadar, 1. 3. 1716.	b. 825	
18	12	Giuradini, Ivan Krstitelj	Egidije			konjaništvo	pukovnik Šimun Nassi	pukovnik Lujo Detriko	ridan	Zadar, 2153.1720.	b. 802	
19	13	Grabovac, Filip			padre	konjaništvo	pukovnik Lujo Detriko	pukovnik Lujo Detriko		Brescia, 7. 6. 1728.	b. 803	
20	13	Grabovac, Filip			padre	konjaništvo	pukovnik Lujo Detriko	pukovnik Lujo Detriko		Verona, 5. 6. 1729.	b. 803	

⁴⁶ Vojni kapelani navode se abecednim slijedom, a uz osnovne podatke (prezime, ime, naslov / pripadnost redu, zavičajno podrijetlo, ukoliko je navedeno) upisane su i satnije (*compagnia*) i pukovnije (*reggimento*) unutar kojih su djelovali, mjesto i datum popisivanja te signatura (broj svežnja, odnosno buste) unutar arhivskoga fonda Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli u Archivio di Stato di Venezia.

L. Čoralić – F. Novosel, *Vojni kapelani zavičajem s istočnoga Jadrana...*

21	13	Grabovac, Filip			padre	konjaništvo	pukovnik Lujo Detriko	pukovnik Lujo Detriko		Brescia, 8. 9. 1729.	b. 803	Premješten u satnju bojnika Franje Buče prije datuma koji je ovdje naveden.
22	13	Grabovac, Filip			padre	konjaništvo	bojnik Franjo Buča	pukovnik Lujo Detriko		Verona, 12. 7. 1729.	b. 803	
23	13	Grabovac, Filip			padre	konjaništvo	pukovnik Nikola Divnić	pukovnik Nikola Divnić		Mleci, 30. 12. 1729.	b. 809	
24	14	Ivanović, Franjo			padre	konjaništvo	pukovnik Lujo Karlo Benja	pukovnik Lujo Karlo Benja	dorat	Verona, 10. 5. 1754.	b. 775	
25	15	Konstantin		Split	fra	konjaništvo	pukovnik Tripun Gregorina	pukovnik Tripun Gregorina		Mleci, 11. 7. 1787.	b. 818	Prekrižen.
26	16	Kuzinović (Kuzinavić), Grgo	Matija		don	konjaništvo	pukovnik Lujo Detriko	pukovnik Lujo Detriko	vranac	Zadar, 1. 7. 1716.	b. 801	
27	17	Makarije, Alojzije				pješništvo	pukovnik Ivan Krapović	Ivan Krapović		Krf, 20. 5. 1740.	b. 630	
28	17	Makarije, Alojzije				pješništvo	pukovnik Ivan Krapović	Ivan Krapović		Rovigo, 10. 7. 1742.	b. 632	
29	17	Makarije, Alojzije				pješništvo	pukovnik Ivan Krapović	Ivan Krapović		Mleci, 10. 7. 1743.	b. 632	
30	18	Madijević (Madičić), Ivan				konjaništvo	pukovnik Tripun Gregorina	pukovnik Tripun Gregorina		Mleci, 11. 7. 1787.	b. 818	
31	18	Madijević (Madičić), Ivan				konjaništvo	pukovnik Tripun Gregorina	pukovnik Tripun Gregorina	dorat	Treviso, 1. 9. 1789.	b. 820	
32	19	Milašinović, Juraj				konjaništvo	stražmeštar i nadintendant konjaništva Franjo Buča	stražmeštar i nadintendant konjaništva Franjo Buča	dorat	Split, 10. 1. 1773.	b. 786	
33	19	Milašinović, Juraj				konjaništvo	pukovnik Antun Duplančić	pukovnik Antun Duplančić	dorat	Zadar, 5. 7. 1774.	b. 809	
34	19	Milašinović, Juraj				konjaništvo	pukovnik Tripun Gregorina	pukovnik Tripun Gregorina	dorat	Split, 12. 8. 1783.	b. 816	
35	19	Milašinović, Juraj				konjaništvo	pukovnik Tripun Gregorina	pukovnik Tripun Gregorina	dorat	Kotor, 1. 8. 1786.	b. 817	
36	20	Moralli, Antun				pješništvo	pukovnik Antun Marković	pukovnik Antun Marković		Zadar, 20. 11. 1753.	b. 634	Prekrižen
37	21	Perić, Šimun			don	konjaništvo	pukovnik Antun Radnić	pukovnik Antun Radnić	vranac	Mleci, 31. 12. 1796.	b. 826	
38	22	Perišić, Stjepan			don	konjaništvo	pukovnik Antun Medin	pukovnik Antun Medin	vranac	Romanija, 30. 9. 1705.	b. 821	
39	22	Perišić, Stjepan			don	konjaništvo	pukovnik in secondo Marko Medin	pukovnik Antun Medin	vranac	vjerojatno Romanija, 28. 6. 1710.	b. 823	
40	23	Petris, Andrija			don	konjaništvo	pukovnik Franjo Buča	pukovnik Franjo Buča	dorat	Padova, 10. 11. 1758.	b. 782	
41	23	Petris, Andrija			don	konjaništvo	stražmeštar i nadintendant konjaništva Franjo Buča	stražmeštar i nadintendant konjaništva Franjo Buča	dorat	Zadar, 1. 10. 1765.	b. 784	
42	24	Seralić, Antun			zocolante	konjaništvo	pukovnik Nikola Divnić	pukovnik Nikola Divnić		Mleci, 10. 7. 1715.	b. 807	
43	24	Seralić, Antun			zocolante	konjaništvo	pukovnik Nikola Divnić	pukovnik Nikola Divnić		Zadar, 1. 7. 1716.	b. 807	
44	24	Seralić, Antun			zocolante	konjaništvo	pukovnik Nikole Divnića	pukovnik Nikola Divnić		Sutomišćica, 20. 4. 1717.	b. 808	
45	24	Seralić, Antun			zocolante	konjaništvo	pukovnik Nikola Divnić	pukovnik Nikola Divnić		Zadar, 1. 3. 1718.	b. 808	

46	25	Stjepan Neretljanin			minori osservanti	pješništvo	pukovnik Antun Kumbat	pukovnik Antun Kumbat		Mleci (Lido), 29. 6. 1748.	b. 550	
47	25	Stjepan Neretljanin			minori osservanti	pješništvo	pukovnik Antun Kumbat	pukovnik Antun Kumbat		Mleci (Lido), 20. 6. 1748.	b. 550	
48	26	Šimić, Šime			don	konjaništvo	pukovnik Lujko Detriko	pukovnik Lujko Detriko	vranac	Brescia, 1. 9. 1734.	b. 804	
49	26	Šimić, Šime			don	konjaništvo	pukovnik Lujko Detriko	pukovnik Lujko Detriko	dorat	Verona, 22. 3. 1738.	b. 804	
50	26	Šimić, Šime			don	konjaništvo	pukovnik Lujko Detriko	pukovnik Lujko Detriko	dorat	Udine, 6. 6. 1741.	b. 806	
51	26	Šimić, Šime			don	konjaništvo	pukovnik Franjo Benja	pukovnik Franjo Benja	vranac	Palmanova, 31. 1. 1750.	b. 774	
52	26	Šimić, Šime			don	konjaništvo	pukovnik Franjo Benja	pukovnik Franjo Benja	vranac	Padova, 15. 3. 1752.	b. 775	
53	27	Vuković, Ivan		Silba	don	pješništvo	kapetan Marko Antivari	pukovnik Vicko Michieli Vitturi		Kotor, 30. 9. 1793.	b. 644	

Summary

MILITARY CHAPLAINS FROM THE EASTERN ADRIATIC COAST IN THE VENETIAN TERRESTRIAL FORMATIONS IN THE EIGHTEENTH CENTURY

Topic of this article is investigation of the activities of military chaplains from the Eastern Adriatic coast in the Venetian terrestrial forces (Fanti oltramarini and Cavalleria Croati or Croati a cavallo) in the eighteenth century. The analysis is based on the primary archival sources (Inquisitory sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli) preserved in the Venetian state Archives. According to the investigation it seems that majority of the analyzed chaplains served in chivalry, and that most of them were recorded in the period between 1720 and 1760 and during the last two decades of the eighteenth century. The analyzed chaplains mostly were members of the Franciscan order or secular priests, and they served in companies under command of the officers from Dalmatia and Boka kotorska. Moreover, this analysis has determined their mobility within their companies from the Venetian terraferma, along the Eastern Adriatic coast (including Istria, Dalmatia and Boka) up to the Venetian emporia in Greece. Authors of the article elaborate in particular two famous chaplains – Ivan Campsi who was Albanian priest and canon of Zadar, and Fra Filip Grabovac who died tragically. In the appendix of the article one can find a complete list of all investigated military chaplains, according to the registers of companies kept within archival fond Inquisitori sopra l'amministrazione dei pubblici ruoli.

KEY WORDS: *military chaplains, Cavalleria Croati, Fanti oltramarini, The Republic of Venice, ecclesiastical history, military history, history of the 18th century.*